AUTHOR:

MEYER, PAUL

TITLE:

QUAESTIONES STRABONIANAE

PLACE:

LIPSIAE

DATE:

1879

Master Negative #

92-81127-23

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Meyer, Paul, 1855-
Quaestiones Strabonianae; dissertatio inauguralis quam ... scripsit Paulus Meyer ... Lipsiae, typis I. B. Hirschfeldi, 1879.
p. [49]-72, 21½ cm.

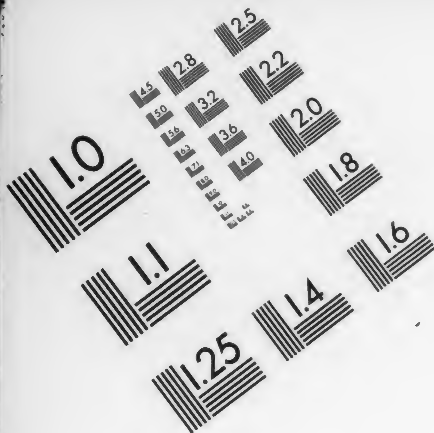
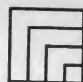
Thesis, Leipzig,
Leipziger studien II.

Volume of pamphlets

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35 REDUCTION RATIO: 11x
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 3-2-93 INITIALS Susan
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

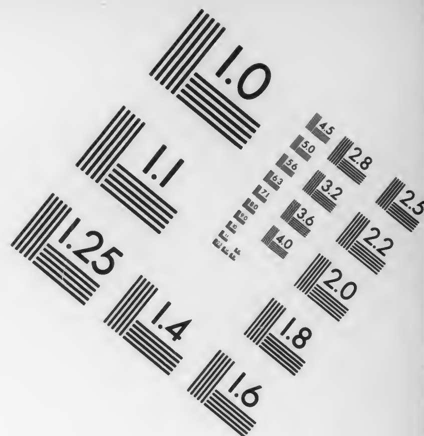

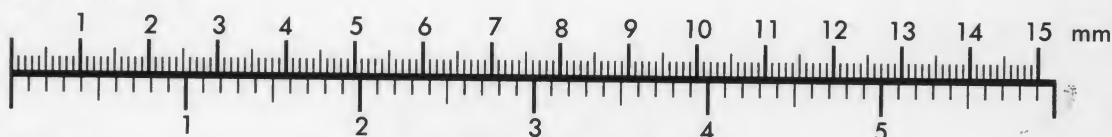
AIIM

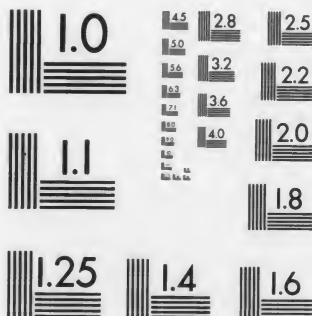
Association for Information and Image Management

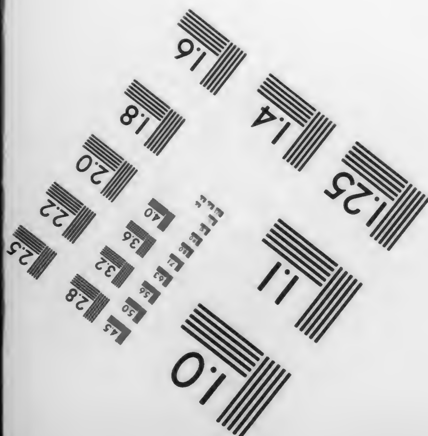
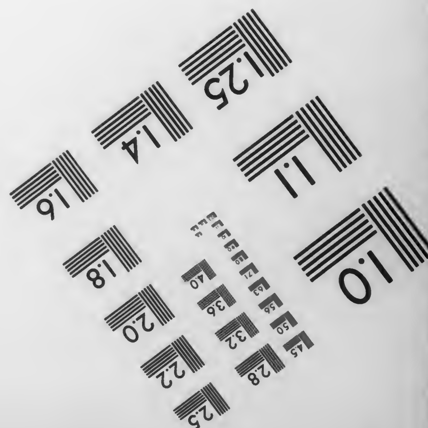
1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

301/587-8202

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

QUAESTIONES STRABONIANAE

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB

AMPLISSIMO PHILOSOPHORUM ORDINE
UNIUERSITATIS LIPSIENSIS

RITE OBTINENDOS

SCRIPSIT

PAULUS MEYER
OSCHATIENSIS

LIPSIAE
TYPIS I. B. HIRSCHFELDI.
MDCCCLXXIX.

VITA

Ego, Paulus Meyer, die 21 mensis Iunii anni 1855 in oppido Saxoniae, quod Oschatz appellatur, natus sum patre Godofredo Friderico, matre Paulina Theresia e gente Lein. Septimum uitae annum nondum excesseram, cum mater carissima mortua est. Quindecim annos natus scholae regiae Grimensi traditus et in ea per sex annos uersatus sum. Ubi ut philologiae studia adamarem, Aemilii Muelleri eximia factum est disciplina. Vere anni 1876, cum maturitatis testimonium consecutus essem, academiam litterarum Lipsiensem adii et stipendiariis uoluntariis per annum 1876/77 factis disciplinis philologicis operam dedi. Interfui scholis Braunii Brugmani Curtii Langii Lipsii Ribbeckii Zarnckii philologicis, Drobischii Hermanni philosophicis, Ecksteinii paedagogicis, Voigtii Wenckii historicis, Ouerbeckii archaeologicis. Per unum annum proseminarii, per alterum seminarii philologorum regii, per sex menses societatis Lipsianae, per sex alteros Wenckianae societatis sodalis fui. Ut omnibus praeceptoribus meis gratias quam maximas ago, ita Curtii Langii Lipsii Ribbeckii memoriam semper pio gratoque animo colam.

I. De Strabonis anno natali.

De Strabonis uita multi uiri docti iam uerba fecerunt, pauci utilia protulerunt. Nam cum priores, quae ipse de se iudicasse primo aspectu eis uidebatur, ea composuisse satis haberent, recentiores aut commentis eorum sine iudicio fidem habuerunt aut noua neque certiora addiderunt. Etiamnunc iudicium adeo non constat, ut in dies magis increuerit uirorum doctorum dissensio et totam hanc quaestionem accuratius explorare maxime necessarium uideatur.

Exordiendum nobis est a definiendo anno natali Strabonis.

Mittimus priorum somnia, de quibus Hasenmuellerum [1]) conferas, et actutum in unum conspectum conferimus, quae ad rem esse accommodata uidentur. Strabo ipse testatur sui temporis (καθ᾽ ἡμᾶς) fuisse praeter alios Menodorum (XIV, 1, 42), Pharnacem (XI, 2, 17), Theophanem (XIII, 2, 3), Pompeium (V, 3, 8), Ptolemaeum Auleten (XVII, 1, 11).

At Menodorus inter annos ante Chr. n. 42 et 40 (cf. Cass. Dion. XLVIII, 7. 16) mortuus est; Pharnaces uiguit usque ad annum 47 (Strabonis aetate Phrixi oraculum spoliauit; cf. Cass. Dion. XLII, 45—48); Theophanes iam anno 66 multum ualuit apud Pompeium (Cic. pro Arch. 10, 24; ad Att. II, 5, 1 cet.; Plut. Pomp. 42. 49. 76) et usque ad annum 48 (Caes. b. c. III, 18) memoratur; obierunt diem supremum Pompeius anno 48, Ptolemaeus Auletes anno 51.

1) Hasenmueller, de Strabonis geographi uita. Bonn. 1863. p. 13—18. Addo Siebelisium (disput. de Strabonis patria etc. Bautzen 1828 p. 8—9) satis credibile putare Strabonem, cum P. Seruilium Isauricum, consulem a. u. c. 674 et annum u. 771 (IV, 6, 9) uiderit, nonaginta ferme annos exegisse. Non male, si quidem temporum illorum condicionem respicis, de Strabonis aetate egit iam Marsilius Cagnatus (uar. obseru. III, c. 20) anno 1587.

Item Strabo dicit (VI, 1, 6) Rheginorum ciuitatem semper propugnaculum fuisse Siciliae oppositum cum antiquitus, tum nuper ipsius aetate (*νεωστὶ ἐφ' ἡμῶν*), cum Sextus Pompeius Siciliam ad defectionem pertraxerit — uidelicet anno ante Chr. n. 40 (Cass. Dion. XLVIII, 17). Denique Tapyros uxores suas aliis uiris elocare, postquam ipsi ex iis duos uel tres sustulerint liberos, referens (XI, 9, 1) haec profert: *καθάπερ καὶ Κάτων Ὀρτησίῳ δεηθέντι ἐξέδωκε τὴν Μαρκίαν ἐφ' ἡμῶν κατὰ παλαιὸν Ῥωμαίων ἔθος*. Tradidit autem Cato Marciam Hortensio circa annum ante Chr. n. 54 (Plut. Cat. min. 25. 52; App. b. c. II, 99; Quint. III, 5, 11 cet.; Lucan. II, 328)[2]).

Iam subsistendum, ne prorsus futtilia edamus. Neque enim iis[3]), quae X, 2, 13 leguntur: *ἐφ' ἡμῶν δὲ καὶ ἄλλην προσέκτισε Γάϊος Ἀντώνιος, ἡνίκα φυγὰς γενόμενος μετὰ τὴν ὑπατείαν ἐν τῇ Κεφαλληνίᾳ διέτριψε κτλ.* multum iuuamur, cum neque de initio exsilii hoc loco sermo sit et Antonius non ante annum 45 in integrum restitutus esse uideatur[4]), neque ex XII, 5, 1 certi quidquam elici potest, ubi Strabo de Galatia disserens haec promit: *καθ' ἡμᾶς δὲ εἰς τρεῖς, εἶτ' εἰς δύο ἡγεμόνας, εἶτ' εἰς ἕνα ἧκεν ἡ δυναστεία εἰς Δηϊόταρον*, cum, quo tempore Galatia ad tres regulos uenerit, plane ignoremus[5]).

Strabo igitur ex eis, quae adhuc protulimus, uidetur natus esse ante annum 54 ante Chr. n. Iam aliud, quaeso, uideas. Magistrorum tres in geographicis memorat: Aristodemum (XIV, 1, 48: *οὗ διηκούσαμεν ἡμεῖς ἐσχατόγηρω νέοι παντελῶς ἐν τῇ Νύσῃ*), Xenarchum (XIV, 5, 4: *οὗ ἠκροασάμεθα ἡμεῖς*), Tyrannionem (XII, 3, 16: *οὗ ἡμεῖς ἠκροασάμεθα*). Quartum in ea parte libri VII, quae nunc deest, attulisse eum Posidonium

2) L. Lange, Röm. Alterth. III, 347; Drumann, Gesch. Roms III, 103.

3) Afferunt Clinton (fasti Hellenici III, p. 553), Niese (Hermes XIII, p. 37).

4) Cfr. Lange III, p. 283. 420. 453. 470.

5) Quamquam Niese l. c. p. 40 confidenter profitetur, anno 63 exeunte uel ineunte 62 hoc factum esse, Appiani (Mithrid. 114) uerba: *ἐποίει τετράρχας Γαλλογραικῶν μὲν, οἳ νῦν εἰσι Γαλάται Καππαδόκαις ὅμοροι, Δηϊόταρον καὶ ἑτέρους* non recte interpretatus.

testatur Athenaeus (XIV, p. 657e). Primum Strabo discipulus erat Aristodemi Nysaei. Cuius disciplina eum per paucos annos, non per plenam *τῆς ἐγκυκλίου παιδείας* annorum decadem usum esse ex ipsius uerbis, quae supra adscripsimus, elucet. Aristodemo mortuo ad Xenarchum Alexandriae tum commorantem se contulisse uidetur. Romae quidem eum Xenarchi discipulum fuisse inde a duodecimo aetatis anno assentiente Schroetero Hasenmueller[6]) contendit. Ex ratione enim describendorum locorum Hasenmuellero constat, Seleuciam a Strabone non esse uisam eumque descripsisse illam regionem Artemidori Ephesii uerba secutum. Quod quibus de causis censuerit, cum contrarium affirment Grosskurd, Creuzer, Malte-Brun[7]), neque Schroeter uidit et me plane ignorare fateor. Non quo ipse contendam Strabonem Seleuciae Xenarchum audiuisse. Diserte enim testatur uirum illum non diu domi mansisse: *Ξέναρχος δὲ . . ἐν οἴκῳ μὲν οὐ πολὺ διέτριψεν* (XIV, 5, 4), ita ut suspicari pronum sit, iuniorem eum e patria demigrasse, antequam disciplina nomen sibi parauisset. Docuit deinde pueros Alexandriae, Athenis, *τὸ τελευταῖον* Romae, quo concessit grandior natu uidelicet. Fortasse anno ante Chr. n. 29, cum Strabo ex Asia in Graeciam ueheretur, Athenis uersabatur. Antea Alexandriae fuerat, ubi Ario Alexandrino utebatur familiarissime, a quo Augusto Caesari eum commendatum esse non quidem certum, sed satis probabile est. Arium enim plurimum apud principem ualuisse constat. Cfr. Cass. Dion. LI, 16: *τῶν τε Αἰγυπτίων τῶν τε Ἀλεξανδρέων πάντων ἐφείσατο . . πρόφασιν δὲ . . προὐβάλλετο τόν τε θεὸν τὸν Σάραπιν καὶ τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν οἰκιστὴν αὐτῶν, καὶ τρίτον Ἄρειον τὸν πολίτην, ᾧ που φιλοσοφοῦντί τε καὶ συνόντι ἐχρῆτο*. Quod si recte se habet, Xenarchus non ante annum ante Chr. n. 30 Romam uenit, cum tum primum Octauianus Arii disciplinae se dedi-

6) Schroeter, de Strabonis itineribus. Leipzig 1874 p. 4. — Hasenmueller p. 26. 27.

7) Grosskurd, praef. p. XVIII; Creuzer, Wiener Jahrbücher der Literatur CXI, p. 132; Malte-Brun, biogr. univ. XLIV, p. 2. — Niese l. c. p. 41 n. sententiam Hasenmuelleri probat, sed causas afferre supersedet.

disse uideatur. Quid? Xenarchum iam anno ante Chr. n. 46, id quod Hasenmueller postulat, Romae docuisse quominus credamus, nonne hac re prohibemur? Neque omnino uerisimile est Strabonem, qui ex Hasenmuelleri sententia tum puer duodecim annorum fuit, tanti itineris et nauigationis laboribus ac periculis obiectum esse. His de causis existimo Alexandriae Strabonem Xenarchi discipulum fuisse. De Athenis cogitari non posse bene Hasenmueller docet[8]).

Post Xenarchum Rhodi Posidonium audiuit. Athenaeus enim (XIV, p. 657e) haec dicit: *μνημονεύει δ' αὐτῶν — τῶν περνῶν — Στράβων ἐν τρίτῃ Γεωγραφουμένων* (cf. III, 4, 11), *ἀνὴρ οὐ πάνυ νεώτερος· λέγει γὰρ αὐτὸς ἐν τῇ ἑβδόμῃ τῆς αὐτῆς πραγματείας ἐγνωκέναι Ποσειδώνιον, τὸν ἀπὸ τῆς στοᾶς φιλόσοφον, οὗ κτλ.* Quae nullo iure Grosskurd[9]) errori Athenaei deberi censet, qui in l. XVI, 2, 10 legens: *Ποσειδώνιος ὁ στωϊκός, ἀνὴρ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων πολυμαθέστατος* haec praue intellexerit falsoque libro VII dederit. In libro VII multa perierunt; cur igitur Athenaeo, uiro satis accurato, fidem abnegemus, cum res ipsa nihil habeat, in quo offendamus? Posidonius diu Rhodi docebat. Ibi eum Strabo adiit cognouitque scholas uidelicet eius frequentans. At anno ante Chr. n. 51 Romam, quo iam anno 86 (Plut. Mar. 45) legatus erat, iterum eum se contulisse Suidas testatur (*Ποσειδώνιος· ἦλθε.. ἐς Ῥώμην ἐπὶ Μάρκον Μαρκέλλον*)[10]) ibique non multo postea mortuus est. Intellegis Strabonem ante annum 51 Rhodi uersatum esse. Fac ibi eum fuisse, antequam Alexandriam abiit, etiam ita cogeris statuere Strabonem natum esse ante annum ante Chr. n. 60[11]). At ne hoc quidem concedere licet.

8) Hasenmueller l. c. p. 27.

9) Grosskurd, praef. p. XIV. Cfr. Hasenmueller p. 14—16.

10) Cf. Bake, Posid. rell. p. 4; Mueller, fragm. hist. Gr. III, p. 245, qui propter uerba Plutarchi in Bruti c. 1 etiam post Caesaris mortem in uiuis fuisse Posidonium neque animum a studiis auocasse contendit neque uero cuiquam persuasit; Hasenmueller p. 20, n. 2.

11) Si enim septimum annum agens, ut mos erat — Becker, Charicles (ed. C. Fr. Hermann) II, p. 39; C. Fr. Hermann, Gr. Priuatalter-

Immo ante Posidonium Xenarchum auscultauit, quem pueris educandis operam nauauisse scimus. Cf. Strab. XIV, 5, 4: *Ξέναρχος τὸν παιδευτικὸν βίον ἑλόμενος.* A persona Posidonii, rei publicae Rhodiorum gubernatoris, Pompeii amici litteratissimique philosophi — *ἀνὴρ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων πολυμαθέστατος* — educatio puerorum plane aliena est. Iam uide, quid inde de anno natali Strabonis sequatur: septendecim quidem annos Strabonem natum fuisse oportet, cum se Rhodum ad Posidonium conferret (usque ad hunc enim annum Graecorum pueri instrui solebant); atqui Posidonius anno ante Chr. n. 51 Romam profectus ibique mortuus est: ergo Strabonem non post annum ante Chr. n. 68 natum esse elucet.

Denique Romae Tyrannionis disciplina imbutus est, non Amisi, quod nonnulli fabulati sunt. Tyrannio enim inde ab anno 66 Romae uersabatur illuc a Lucullo adductus. Iam quaeritur, quo anno Strabo Romam se contulerit eiusque disciplinae se dederit. Suidas de Tyrannione haec tradit: *Τυραννίων . . . γεγονὼς ἐπὶ Πομπηΐου τοῦ μεγάλου καὶ πρότερον . . ἤχθη δ' εἰς Ῥώμην ληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπὸ Λουκούλλου, ὅτε κατεπολέμησε Μιθριδάτην, τὸν Πόντου βασιλεύσαντα· διαπρεπὴς δὲ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ καὶ πλούσιος ἐκτήσατο καὶ βιβλίων ὑπὲρ τὰς τρεῖς μυριάδας· ἐτελεύτησε δὲ γηραιὸς ὑπὸ ποδάγρας παραλυθεὶς Ὀλυμπιάδι ρκ' ἐν τῷ γ' ἔτει τῆς ὀλυμπιάδος.* Numeros uitiatos esse apparet. Ideo Patricius[12]) scribi iubet: *ρπ'*. Sed impetrare a nobis non possumus, ut credamus Tyrannionem, cum anno 66 captiuus Romam aduectus esset, octo annis postea diuitiis summis librisque plurimis comparatis mortuum esse. Omni ex parte probum est, quod nos proponimus: *ΡΠΓ* (pro *ΡΚ*). Qua emendatione probata Tyrannio anno ante Chr. n. 46 mortuus est, uiginti annis postquam Romam uenerat. At audiuisse se Tyrannionem contendit Strabo:

thümer § 35, adn. 13; Krause, Gesch. d. Erziehung p. 153 — ad Aristodemum allatus unumque tantum annum apud grandaeuum magistrum uersatus erat, anno 52 octauum annum exegerat.

12) Patricius, discuss. Peripat. I, 4, p. 36.

ergo ante annum 46 Romam uisit. Quocum concordat illud, quod Seruilium Isauricum a se uisum esse affirmat: *παρέσχον δὲ καὶ Ῥωμαίοις πράγματα καὶ τῷ Ἰσαυρικῷ προσαγορευθέντι Πουβλίῳ Σερβιλίῳ, ὃν ἡμεῖς εἴδομεν κτλ.* (XII, 6, 2); Seruilium enim Isauricum anno ante Chr. n. 43 Romae mortuum esse constat. Cf. Cass. Dion. XLV, 16; Cic. Phil. II, 5, 12. Haec si recte se habent, alia tamquam ansa nobis datur ad definiendum annum, ante quem Strabonem lucem adspexisse necesse est. Bene enim Hasenmueller [13]) monet utique abiudicandum esse paedagogi munus a Tyrannione, celeberrimo grammatico (Plut. Luc. 19), qui maximam bibliothecam, qui diuitias comparauerit amplissimas. Consentaneum igitur est Strabonem eo tempore Tyrannionis disciplina usum esse, quo uulgari institutione iam imbutus erat, hoc est, post sextum uel septimum et decimum aetatis annum. Ergo cogeremur, etiamsi ea, quae de Posidonii disciplina constituimus, non essent probanda, statuere Strabonem ante annum ante Chr. n. 63 natum esse.

Ut paucis comprehendamus, quae adhuc consecuti sumus: anno ante Chr. n. 68 Strabo natus [14])

a. 61 ad Aristodemum Nysaeum se confert;
a. 59 mortuo Aristodemo Alexandriam profectus Xenarchi scholas frequentat;
a. 52 Rhodi Posidonium audit;
a. 47 Romae uersatur et Tyrannione magistro utitur.

Haec non diluuntur iis, quae Strabo de maioribus suis

13) Hasenmueller l. c. p. 23. 24.

14) Aliud huius rei argumentum fortasse sumendum est ex iis, quae Strabo XIV, 5, 10 disserit: *εἶτ᾽ ἐπέθεντο τῇ χώρᾳ* (Ciliciae asperae) *τύραννοι πολλοὶ καὶ συνέστη τὰ ληστήρια, μετὰ δὲ τὴν τούτων κατάλυσιν ἐφ᾽ ἡμῶν ἤδη τὴν τοῦ Τεύκρου δυναστείαν ταύτην ἐκάλουν, τὴν δ᾽ αὐτὴν καὶ ἱερωσύνην κτλ.* Cum Teucri familiae illud imperium etiam Antonio Cleopatraque mortuis Imperatore Augusto manserit, possis suspicari hoc loco sermonem esse de initio illius ditionis Teucri idque in Strabonis aetatem cadere dici. Aliter additum *ἤδη* prorsus sensu caret. Praedones uero anno 67 ex Ciliciae latebris excitati ad internecionem redacti sunt. Tum imperium ad Teucri familiam peruenit *ἐφ᾽ ἡμῶν ἤδη*.

disputat. In l. X, 4, 10 leguntur haec: *Δορύλαος γὰρ ἦν ἀνὴρ τακτικὸς, τῶν Μιθριδάτου τοῦ Εὐεργέτου φίλων· οὗτος . . πολὺς ἦν ἔν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Θρᾴκῃ, πολὺς δὲ καὶ τοῖς παρὰ τῆς Κρήτης ἰοῦσιν. . . ἐπιδημοῦντος δὲ τοῦ Δορυλάου κατὰ τύχην ἐνέστη πόλεμος τοῖς Κνωσσίοις πρὸς τοὺς Γορτυνίους . . καὶ ἐπειδὴ μικρὸν ὕστερον ἐξ ἐπιβουλῆς δολοφονηθέντα ἔγνω τὸν Εὐεργέτην ὑπὸ τῶν φίλων ἐν Σινώπῃ, τὴν διαδοχὴν δὲ εἰς γυναῖκα καὶ παιδία ἥκουσαν, ἀπογνοὺς τῶν ἐκεῖ κατέμεινεν ἐν τῇ Κνωσσῷ· τεκνοποιεῖται δ᾽ ἐκ Μακέτιδος γυναικὸς Στερόπης τοὔνομα δύο μὲν υἱεῖς Λαγέταν καὶ Στρατάρχαν, ὧν τὸν Στρατάρχαν ἐσχατόγηρων καὶ ἡμεῖς ἤδη εἴδομεν, θυγατέρα δὲ μίαν. Δυεῖν δὲ ὄντων υἱῶν τοῦ Εὐεργέτου διεδέξατο τὴν βασιλείαν Μιθριδάτης ὁ προσαγορευθεὶς Εὐπάτωρ ἕνδεκα ἔτη γεγονώς· τούτῳ σύντροφος ὑπῆρξεν ὁ τοῦ Φιλεταίρου Δορύλαος· ἦν δ᾽ ὁ Φιλέταιρος ἀδελφὸς τοῦ τακτικοῦ Δορυλάου· ἀνδρωθεὶς δ᾽ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοσοῦτο ᾕρητο τῇ συντροφίᾳ τῇ πρὸς τὸν Δορύλαον, ὥστ᾽ οὐκ ἐκεῖνον μόνον εἰς τιμὰς ἦγε τὰς μεγίστας, ἀλλὰ καὶ τῶν συγγενῶν ἐπεμελεῖτο καὶ τοὺς ἐν Κνωσσῷ μετεπέμπετο· ἦσαν δ᾽ οἱ περὶ Λαγέταν, τοῦ μὲν πατρὸς ἤδη τετελευτηκότος, αὐτοὶ δ᾽ ἠνδρωμένοι, καὶ ἧκον ἀφέντες τὰ ἐν Κνωσσῷ· τοῦ δὲ Λαγέτα θυγάτηρ ἦν ἡ μήτηρ τῆς ἐμῆς μητρός.*

His innixus Hasenmueller [15]) Strabonem ante annum ante Chr. n. 65 natum esse non posse confidenter asseuerat. Circa annum enim ante Chr. n. 120 Dorylaum Tacticum, Strabonis abauum, Cnossi domicilium collocasse et ibi demum uxorem duxisse Steropam; Lagetae igitur, filii eius, natalicia ante annum 119 non esse statuenda; a Lageta autem Strabonem tribus aetatibus post ortum esse. Quarum si quam minimum ponamus spatium, ter octodecim annos, Strabonem post annum ante Chr. n. 65 natum esse elucere.

In qua disputatione omnia prorsus futtilia sunt. Dorylaus Tacticus, si uerba Strabonis accurate interpretamnr, non tum, cum post Mithridatis Euergetae caedem militiae pertaesus se

15) Hasenmueller l. c. p. 20.

Cnossum quasi e scena in secreta remouerat, liberos edidisse dicitur, sed ita dicitur, ut id multo antea, fortasse inter expeditionum tumultum factum esse statuere non solum liceat, sed plane necesse sit. Steropam quidem, uxorem e Macedonia ortam, neque tum demum neque Cnossi in matrimonium uidetur duxisse. Atque Strabonem narrare Mithridatem *ἀνδρωθέντα* propter amicitiam, quae ei cum Dorylao, Philetaeri filio, fuerit, ad se uocasse propinquos eius, Lagetamque et Stratarcham (*οἱ περὶ Λαγέταν*) patre mortuo ipsos *ἠνδρωμένους* Cnosso uenisse uidemus. Subsistamus paululum. Mithridates undecim annos natus [16]) patre orbatus aliquantum temporis tutori datus erat. Post septem demum annos tutela eum se abdicasse Iustinus (XXXVII, 2) tradit; quocum consentiens Strabo Mithridatem *ἀνδρωθέντα* Dorylao, Philetaeri filio, illa concessisse — uidelicet in ipso imperii initio — testatur. Quicumque enim *τὴν ἡλικίαν* ingreditur, is iure *ἀνδρωθείς* dicitur, satisque notum est ad *ἡλικίαν* octauo decimo aetatis anno perueniri. Iam computa: undecim annos natus Mithridates erat, cum pater mortuus est; septem deinde per annos in siluis uagatus erat ignaris omnibus, quibus esset locis. Octodecim igitur annos natus *ἀνδρωθείς* et imperium iniit et amici propinquos ad se arcessiuit. Ergo anno ante Chr. n. 113 Lagetas cum fratre *ἠνδρωμένος* (quod plus est quam *ἀνδρωθείς*) appellatur [17]); intellegis eos non posse post annum ante Chr. n. 119 natos esse, immo lucem fere anno 140 adspexisse. Quo ab anno Strabonis annus natalis quem statuimus septuaginta duobus annis distat.

Miror, quomodo in istum errorem inciderit uir doctissimus; magis etiam miror, quod errore iam implicatus aliud non uiderit, quo is apertissime detegitur, praesertim cum ipse uerba, quae traduntur: *Στρατάρχαν ἐσχατόγηρων καὶ ἡμεῖς ἤδη εἴδομεν* in haec mutanda esse: *καὶ ἡμεῖς ἔτι εἴδομεν* opinetur [18]). Si quidem Strabo, quod illi uidetur, circiter annum ante Chr. n. 58, Stratarchas post annum 118 nati sunt, hic anno natali

16) Eutropius VI, 12: duodecim, Memnon: tredecim annos natus.

17) Cf. Clinton, f. h. III, p. 553.

18) Hasenmueller p. 4, n. 1, at cf. locutionem *ἐφ' ἡμῶν ἤδη*.

Strabonis uix sexagesimum annum exegerat; quod in uerba geographi, quae attulimus quadrare, licet credat Hasenmueller, equidem nego [19]). Contra si meam sententiam amplecteris et Strabonem anno ante Chr. n. 68, Stratarcham circiter annum 140 natos esse existimas, omnia bene se habent. Ita enim quo tempore Strabo lucem aspexit, Stratarchas iam septuagesimum annum egressus erat; quem si tanta aetate exacta uidit, iure extremae senectutis (*ἐσχατόγηρων*) fuisse dicit.

Denique, ut ad finem huius disputationis perueniamus, ne Niesii quidem, qui nouissimus de Strabone egit [20]), argumenta ea sunt, ut de nostra sententia, quam supra exposuimus, discedendum esse putemus. Hic enim, quamuis scite de aliis rebus disserat [21]), ea, quae de anno natali Strabonis profert, minus caute, quam debebat, uidetur proposuisse. Existimat enim eum natum esse inter annos ante Chr. n. 64 et 62, ante annum 62 propterea, quod tum Pompeium Galatiae tetrarchas ex quattuor tres effecisse — *καθ' ἡμᾶς* XII, 5, 1 — putat [22]), post annum 64 propter ea, quae XII, 3, 41 leguntur: *μετὰ δὲ τὴν Πομπηϊούπολιν ἡ λοιπὴ τῆς Παφλαγονίας ἐστὶ τῆς μεσογαίας μέχρι Βιθυνίας ἰοῦσι πρὸς δύσιν· ταύτης δὲ καίπερ ὀλίγης οὔσης μικρὸν μὲν πρὸ ἡμῶν ἦρχον πλείους, νῦν δ' ἔχουσι Ῥωμαῖοι τοῦ γένους τῶν βασιλέων ἐκλιπόντος.* Hoc enim loco Paphlagoniam interiorem dici administratam esse a pluribus *μικρὸν μὲν πρὸ ἡμῶν.* Atqui Pompeium eam Pylaemenis stirpi dedisse anno ante Chr. n. 64. Cf. Eutrop. VI, 14: „Attalo et Pylaemeni Paphlagoniam reddidit." Ergo Strabonem post annum 64 lucem adspexisse. At etiam florentibus Mithridatis rebus Paphlagonia interior plurium imperio subiecta erat et obnoxia. Cf. XII, 3, 9: *τῆς δὲ χώρας ταύτης διῃρημένης*

19) Septem annos natum Strabonem Nysam, ut Aristodemi disciplina imbueretur, abiisse uidimus.

20) Hermes XIII, p. 33—45.

21) Grauissimis argumentis euicit Romae Strabonem conscripsisse geographica, quod priores quidem negauerunt. Cfr. Grosskurd p. XLVI, cui Sieuers (Studien zur Gesch. d. röm. Kaiser p. 97) adstipulatur.

22) At cf. quae in p. 50, n. 5 disputauimus.

εἴς τε τὴν μεσόγαιαν καὶ τὴν ἐπὶ θαλάττῃ διατείνουσαν ἀπὸ τοῦ Ἅλυος μέχρι Βιθυνίας ἑκατέραν τὴν μὲν παραλίαν ἕως τῆς Ἡρακλείας εἶχεν ὁ Εὐπάτωρ, τῆς δὲ μεσογαίας τὴν μὲν ἐγγυτάτω ἔσχεν, ἧς τινα καὶ πέραν τοῦ Ἅλυος διέτεινε (καὶ μέχρι δεῦρο τοῖς Ῥωμαίοις ἡ Ποντικὴ ἐπαρχία ἀφώρισται), τὰ λοιπὰ δ' ἦν ὑπὸ δυνάσταις καὶ μετὰ τὴν Μιθριδάτου κατάλυσιν. Περὶ μὲν δὴ τῶν ἐν τῇ μεσογαίᾳ Παφλαγόνων ἐροῦμεν ὕστερον τῶν μὴ ὑπὸ τῷ Μιθριδάτῃ (XII, 3, 41, de quo agimus), *νῦν δὲ πρόκειται τὴν ὑπ' ἐκείνῳ χώραν, κληθεῖσαν δὲ Πόντον, διελθεῖν κτλ.* Ex his luculente apparet, Paphlagones illos iam multo ante rerum Mithridatis ruinam pluribus paruisse regulis. Quod si probum est, Niesium illa de anno natali Strabonis nullo iure monuisse intellegitur. Uix addendum est, ex uerbis Strabonis a Niesio allatis omnino nihil ad annum, quo natus sit, accuratius definiendum elici posse, cum et nimis summatim disputata uideantur esse neque sciamus, quando illa plurium dominatio desierit.

Quod autem Niese (l. c. p. 40) urget, Antiochum Ascalonitam, qui a Strabone (XVI, 2, 29) dicitur *μικρὸν πρὸ ἡμῶν γεγονώς*, mortuum esse anno 68 (Cic. acad. pr. II, 19, 61), nostrae anni natalis definiendi rationi non obstat, sed eam comprobat.

II. Quo tempore Strabo libros de geographia conscripserit.

Consentientes omnes fere, quos noui [23]), inter annos post Chr. n. 17 et 23 eum opus incohasse et perfecisse putant. Quod mea quidem sententia, si Strabonis itinerum rationem habemus, satis incredibile est. Grosskurd ceterique et ipsi dicunt Strabonem peregrinationes suscepisse, ut geographici operis, quod exigere paene a pueritia ei in animo fuerit, quasi fundamenta iaceret, desiisse autem itinera facere ante annum

23) Plane peruersa produnt Coray, prol. 7; Gosselin, géogr. des Grecs II, p. 97. — Cf. Creuzer l. c. p. 136; Grosskurd p. XVI—XVIII; Sieuers l. c. p. 96, n.; Niese l. c. p. 33—36.

ante Chr. n. 20 [24]). Quid? hoc si probant, quomodo illam opinionem tuentur? Num ullo modo credi potest Strabonem, qui ut libros de geographia ederet optimos, illa itinera fecerit, deinde per quadraginta annos nihil aliud nisi aliorum commentarios ad geographiam pertinentes collegisse, lectitasse, excerpsisse, ad ipsum uero opus elaborandum non ante octogesimum aetatis annum accessisse? In qua opinione prorsus improbabili non mirari non possum neminem adhuc offendisse. Unus Forbiger [25]) contra nititur et propter neruos orationis Strabonianae habitumque quasi uirilem negat eum libros suos composuisse senem, immo aetate confirmata eos conscripsisse contendit et usque ad mortem corrigere et supplere perrexisse.

Quae suspicio — namque mihi quoque ita statuendum uidetur — ut certo confirmetur, ex ipsis Strabonis libris argumenta petenda et in medio proponenda sunt.

Ut summam sententiae meae breui praecipiam, Strabo septem priores libros iam inter annos ante Chr. n. 6 uel 5 et p. Chr. n. 2 conscripsit. Ita ut censeam, multis rebus perducor. Quod Strabo de Nola referens (V, 4, 8) nihil de Augusti morte dicit, id premere noluerim. Cf. XVI, 2, 33. XVII, 1, 8. Notanda uero sunt, quae de Getarum rebus narrans tradit (VII, 3, 11): *οἱ δὲ διαδεξάμενοι τὴν ἀρχὴν* (*τοῦ Βοιρεβίστα*) *εἰς πλείω μέρη διέστησαν· καὶ δὴ καὶ νῦν, ἡνίκα ἔπεμψεν εἰς αὐτοὺς στρατείαν ὁ Σεβαστὸς Καῖσαρ κτλ.* Satis diserte de praesentibus rebus [26]) loquitur. Exercitum uero Au-

24) Cf. praeterea Schroeter, de Strabonis itineribus p. 4—11.

25) Forbiger, Handbuch der alten Geographie I, p. 306/7.

26) Nescio an mihi praedicandum sit, Strabonem uocabulo *νῦν* non uti, nisi de proximis temporibus, de rebus praesentibus loquitur. Cf. II, 3, 5. III, 4, 8. 4, 20. IV, 3, 4. 5, 3. 6, 6. VI, 4, 2. VII, 3, 13. XII, 3, 29. 3, 35. 8, 18. XIII, 2, 3. XIV, 2, 19. 1, 42. XVI, 2, 19. XVII, 3, 15 cet. Uerum si quid in ipsius quidem aetatem incidit, sed in priores annos, tum adhibet aut *νεωστί* cf. II, 5, 12 (anno ante Chr. n. 23). VIII, 6, 21 (anno 44). XI, 2, 3 (cf. XI, 2, 18. Cass. Dion. LIV, 24). VIII, 5, 5 cet., aut *νεωστὶ ἐφ' ἡμῶν* VI, 1, 6 (anno 40). XVI, 4, 22 (anno 23), aut *ἐφ' ἡμῶν* XII, 6, 3 (ante annum 24), aut *ἐφ' ἡμῶν ἤδη* XIV, 5, 10 (post annum 67), aut *καθ' ἡμᾶς* V, 3, 8 (ante annum 48). VI, 2, 4 (anno 20).

gustus contra Getas anno ante Chr. n. 10 misit. Cf. Cass. Dion. LIV, 36; Suet. Aug. 21; Flor. II, 28; Tac. ann. IV, 44; mon. Ancyran. V, 47: „quod (scil. *flumen Danuuium*) [D]a[cor]u[m transg]res[su]s exercitus meis [auspicii]s pro[flig]a[tus uic]tusque [est et] pos[tea trans Danuui]um ductus [exercitus meus Dacorum] gentes im[peria populi Romani perferre coëgit.“

Accedunt ea, quae Strabo de rebus Parthorum Armeniorumque et Germanorum tradit; in quae seorsum accuratius inquirendum est. Imprimis ea, quae in l. VI, 4, 2 et in l. VII, 1, 3. 1, 4 inueniuntur, dico.

In l. VI, 4, 2 nonnulla insunt, quibus innixi Strabonem Imperatore Tiberio geographica composuisse quidam contenderunt. Quod quo iure fecerint, ut cognoscamus, singula perlustremus.

Ac primum quidem uerbis: *νυνὶ δ' εἰς Ἰούβαν περιέστηκεν ἥ τε Μαυρουσία καὶ πολλὰ μέρη τῆς ἄλλης Λιβύης διὰ τὴν πρὸς Ῥωμαίων εὔνοιάν τε καὶ φιλίαν* nihil demonstratur nisi librum sextum scriptum esse ante librum septimum decimum, in quo Iubam mortuum esse Ptolemaeumque filium ei successisse traditur (3, 25): *Λιβύην τε ὅση ὑπὸ Ῥωμαίοις ἔξω τῆς ὑπὸ Ἰούβᾳ μὲν πρότερον, νῦν δὲ Πτολεμαίῳ, τῷ ἐκείνου παιδί* et (3, 7): *Ἰούβας μὲν νεωστὶ ἐτελεύτα τὸν βίον, διαδέδεκται δὲ τὴν ἀρχὴν υἱὸς Πτολεμαῖος, γεγονὼς ἐξ Ἀντωνίου θυγατρὸς καὶ Κλεοπάτρας.*

Deinceps quae (VI, 4, 2) sequuntur, plane confusa sunt: *Ἀρμένιοι δὲ καὶ οἱ ὑπερκείμενοι τῆς Κολχίδος Ἀλβανοί τε καὶ Ἴβηρες παρουσίας δέονται μόνον τῶν ἡγησομένων, καλῶς δὲ κρατοῦνται· νεωτερίζουσι δὲ διὰ τὰς τῶν Ῥωμαίων ἀπασχολίας, καθάπερ καὶ οἱ πέραν τοῦ Ἴστρου . . . Παρθυαῖοι δὲ ὅμοροί τε ὄντες καὶ μέγιστον δυνάμενοι τοσοῦτον ὅμως ἐνέδοσαν πρὸς τὴν Ῥωμαίων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἡγεμόνων ὑπεροχὴν, ὥστ' οὐ μόνον τὰ τρόπαια ἔπεμψαν εἰς Ῥώμην, ἃ κατὰ Ῥωμαίων*

XI, 2, 17 (ante annum 47). XII, 8, 8 (ante annum 31). XIII, 1, 27 (ante annum 44). XIV, 1, 42 (ante annum 40). XIV, 5, 14 (ante annum 33). XVII, 1, 11 (anno 51). XVI, 2, 10 (anno 51). I, 2, 31. XIII, 4, 3. XIV, 2, 19. 5, 4. XVI, 2, 24 et multis aliis locis.

ἀνέστησάν ποτε, ἀλλὰ καὶ παῖδας ἐπίστευσε Φραάτης τῷ Σεβαστῷ Καίσαρι καὶ παίδων παῖδας ἐξομηρευσάμενος θεραπευτικῶς τὴν φιλίαν· οἱ δὲ νῦν μετίασιν ἐνθένδε πολλάκις τὸν βασιλεύσοντα, καὶ σχεδόν τι πλησίον εἰσὶ τοῦ ἐπὶ Ῥωμαίοις ποιῆσαι τὴν σύμπασαν ἐξουσίαν. Haec ita, ut traduntur, ferri non possunt. Neque enim Strabonis aetate Parthi plus semel regem a Romanis petiuerunt, neque in eo fuit, ut ditioni eorum se subicerent. Plane contrarium Strabo ipse (XI, 9, 2) testatur: *ἔπειθ' οὕτως ἴσχυσαν . . . ὥστε τελευτῶντες ἁπάσης τῆς ἐντὸς Εὐφράτου κύριοι κατέστησαν . . καὶ νῦν ἐπάρχουσι τοσαύτης γῆς καὶ τοσούτων ἐθνῶν, ὥστε ἀντίπαλοι τοῖς Ῥωμαίοις τρόπον τινὰ γεγόνασι . . . αἴτιος δ' ὁ βίος . . πλέον μέντοι τὸ χρήσιμον πρὸς ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις κατόρθωσιν.* Uonones unus ab Augusto circa annum post Chr. n. 6 uel 8[27]) ad eos missus est, sed non multo post (anno post Chr. n. 15; cf. Tac. ann. II, 3) ab Artabano uictus in Armeniam fugit, unde postea Artabano postulante „Pompeiopolim, Ciliciae maritimam urbem amotus est“ (anno post Chr. n. 18; cf. Tac. ann. II, 58). Anno demum post Chr. n. 35 alterum regem Tiberius ad Parthos, qui ut Artabanum perderent, Arsacis genus postulabant, misit: Phraaten, Phraatis filium, cui mortuo Tiridaten substituit. Cf. Tac. ann. VI, 32; Cass. Dion. LVIII, 26. — De his rebus Strabo uidelicet nondum quidquam comperit.

Ut breui praecidam, exploratum mihi est, uerba: *οἱ δὲ νῦν μετίασιν — ποιῆσαι τὴν σύμπασαν ἐξουσίαν* omnino non de Parthis dici, sed de Armeniis. Errore tantum librarii cuiusdam huc delata, ante *Παρθυαῖοι δὲ* transponenda sunt: *οἱ δ' Ἀρμένιοι νῦν μετίασιν κτλ. Παρθυαῖοι δὲ ὅμοροί τε ὄντες κτλ.* — Ad Armenios optime quadrant. Cf. XI, 14, 15:

27) Visconti, iconographie grecque III, p. 96 n. 1: cette ambassade des Parthes eut lieu suivant une conjecture probable, l'an 4 de l'ère vulgaire, trente-cinquième année du règne d'Auguste. At cf. Ioseph. antiqu. Iud. XVIII, 2, 4: *τοῦτον (Ὀρώδην) μὲν δὴ συστάντες ἀποκτείνουσιν . . . πρεσβεύσαντες δ' εἰς Ῥώμην ἠτοῦντο βασιλέα τῶν ὁμηρευόντων, καὶ πέμπεται Βονώνης. ταχεῖα δ' ἀνατροπὴ τοὺς βαρβάρους ὕπεισιν* cet.

μετ' ἐκεῖνον δὲ (Ἀρταουάσδην) πλείους ἐβασίλευσαν ὑπὸ Καίσαρι καὶ Ῥωμαίοις ὄντες· καὶ νῦν συνέχεται τὸν αὐτὸν τρόπον. Armeniis ab Augusto Caesare saepius regem datum esse scimus, ut anno ante Chr. n. 20 Tigranem (Tac. ann. II, 3; Cass. Dion. LIV, 9), Artauasdem post annum ante Chr. n. 6 (Tac. ann. II, 4; cf. Zon. X, 35), Ariobarzanem anno post Chr. n. 1 (Tac. ann. II, 4). Cf. Flor. II, 32; mon. Ancyr. V, 24: „Armeniam maiorem interfecto rege eius Artax[ia cu]m possem facere p[ro]uinciam, malui maiorum nostrorum exemplo reg[nu]m id Tigrani r[e]gis Artauasdis filio, nepoti autem Tigranis regis per T[i. Ne]ronem tra[dere], qu[i tum] mihi priuignus erat. Et eandem gentem postea [desc]iscentem et rebellantem domitam per Gaium, filium meum, regi Ari[obarz]ani, regis Medorum Arta[uasdis] filio, [re]gendam tradidi" cet. Quae quam bene cum illis Strabonis uerbis concinant, si quidem de Armeniis accipienda sunt, neminem effugit. Iam si haec recte disputata sunt, Strabo nihil de Uonone ad Parthos profecto hoc loco dicit, ita ut suspicari possis, conscriptum esse librum sextum ante annum post Chr. n. 6, quo Uononem ad populares missum esse uidimus; mihi non multo post annum post Chr. n. 1 esse confectus uidetur, quo Gaium Caesarem in Armenia quasi dominatum esse omniaque ad suum arbitrium constituisse scimus.

Addo etiam uerba, quae (VI, 4, 2) antea leguntur: *νυνὶ δὲ Γερμανοῖς προσπολεμοῦσιν, ἀπὸ τούτων ὁρμώμενοι τῶν τόπων ὡς οἰκειοτάτων, καί τισιν ἤδη θριάμβοις κεκοσμήκασιν ἀπ' αὐτῶν τὴν πατρίδα* ab his temporibus nihil abhorrere. Possunt quidem scripta esse neque post annum post Chr. n. 16, quoniam tum Imperator Tiberius bellare desinendum et Cheruscos ceterasque gentes internis discordiis committendos esse censuit, neque inter annos post Chr. n. 9 et 15. Germanici igitur triumphum uerbis: *καί τισι θριάμβοις* non dici certum est; Drusi (anno ante Chr. n. 11; cf. Cass. Dion. LIV, 33) et Tiberii (anno ante Chr. n. 8; cf. Cass. Dion. LV, 6; Suet. Tib. 9) triumphos hoc loco Strabo intellegi uult.

Restant, quae in fine paragraphi (VI, 4, 2) sequuntur: *οὐδέποτε γοῦν εὐπορῆσαι τοιαύτης εἰρήνης καὶ ἀφθονίας ἀγαθῶν ὑπῆρξε Ῥωμαίοις καὶ τοῖς συμμάχοις αὐτῶν, ὅσην Καῖσάρ τε ὁ Σεβαστὸς παρέσχεν . . καὶ νῦν ὁ διαδεξάμενος υἱὸς ἐκεῖνον παρέχει Τιβέριος κτλ.* Sane si illa: *οἱ δὲ νῦν μετίασιν . . τὴν σύμπασαν ἐξουσίαν* mecum Armeniis tribuis et ante *Παρθυαῖοι* uocem transponis, uerba inde ab his: *καὶ νῦν ὁ διαδεξάμενος* posteriore demum tempore a Strabone addita esse censere cogeris. At cogeris etiam, si de illis mihi fidem negas. Pertineant enim uerba *οἱ δὲ νῦν — ἐξουσίαν* ad Parthos, id quidem concedendum est, illa de Germanis relata neque inter annos post Chr. n. 9 et 15 neque post 16 scripta esse posse, itemque illa *οἱ δε νῦν — ἐξουσίαν* si de Parthis accipienda sunt, neque ante annum post Chr. n. 6 neque post annum post Chr. n. 15, cum illo demum anno Uonones regnum inierit, hoc rursus perdiderit. — Ergo nisi per annos post Chr. n. 6—9 [28]) composita esse non possunt. At tum Augustus princeps erat, et ne ita quidem fieri posse uides, quin, quae de Imperatore Tiberio traduntur, ea postea addita esse censeas.

Denique, ut summam nostri iudicii de l. VI, 4, 2 proponamus, caput quartum sexti libri Strabo anno post Chr. n. 1 uel 2 composuit, postea uero quae in fine alterius paragraphi leguntur, adiunxit, postremo a librario, qui uerba: *οἱ δὲ Ἀρμένιοι* (uocabulum *Ἀρμένιοι* omisit) *νῦν μετίασιν* suo loco (ante *Παρθυαῖοι δὲ*) in eum, quo nunc leguntur, mouit, ordo sententiarum perturbatus est.

Iam accedendum est ad ea, quae de Germanis a Strabone in libro VII referuntur, unde profectus ad omnes has quaestiones delatus sum. Etiam hunc librum, quamquam post initium anni post Chr. n. 17, cum Germanici triumphi mentio fiat (cf. Tac. ann. II, 41), et ante annum 19, cum anno 18 Maroboduum regno deiectum in Italiam confugisse sciamus (cf. Tac. ann. II, 62. 63), cuius potentiam et uires nondum debilitatas apud Strabonem legimus, confectus esse uideri potest, tamen iam anno post Chr. n. 1 finitum fuisse iudicamus. Postea nonnulla,

28) Fortasse ne tunc quidem, cum per hos annos summa pax esse uisa sit et Uarus ipse se „praetorem urbanum in foro ius dicere, non in mediis Germaniae finibus exercitui praeesse" crediderit. Cf. Uell. II, 118.

quae memoratu digna uiderentur, a Strabone inserta sunt. Eiusmodi additamentum sunt uerba, quae in l. VII, 1, 3 legimus inde a uerbis: *τοῦ δρυμοῦ, καθάπερ τὰ τῶν Κοαδούων* usque ad *ἔθνη τὰ μὲν ἐντὸς οἰκεῖ,* deinde in l. VII, 1, 4 inde a uerbis: *νυνὶ δ᾽ εὐπορώτερον ὑπέλαβε* usque ad haec: *Χάττων Χαττουαρίων Μαρσῶν Σουβαττίων.* Proficiscendum est in hac quaestione diiudicanda a uerbis Strabonis his: *γνώριμα δὲ ταῦτα κατέστη τὰ ἔθνη πολεμοῦντα πρὸς Ῥωμαίους . . κἂν πλείω δὲ γνώριμα ὑπῆρξεν, εἰ ἐπέτρεπε τοῖς στρατηγοῖς ὁ Σεβαστὸς διαβαίνειν τὸν Ἄλβιν μετιοῦσι τοὺς ἐκεῖσε ἀπανισταμένους,* et deinde (VII, 2, 4): *τὰ δὲ πέραν τοῦ Ἄλβιος τὰ πρὸς τῷ ὠκεανῷ παντάπασιν ἄγνωστα ἡμῖν ἐστιν· οὔτε γὰρ τῶν προτέρων οὐδένας ἴσμεν τὸν παράπλουν τοῦτον πεποιημένους πρὸς τὰ ἑωθινὰ μέρη τὰ μέχρι τοῦ στόματος τῆς Κασπίας θαλάττης, οὔθ᾽ οἱ Ῥωμαῖοί πω προῆλθον εἰς τὰ περαιτέρω τοῦ Ἄλβιος· ὡς δ᾽ αὔτως οὐδὲ πεζῇ παρωδεύκασιν οὐδένες.* Haec cum scriberet, eum ignorauisse apparet, Domitium Ahenobarbum Albim transiisse, de quo Tacitus (ann. IV, 44): „ipse delectus, cui minor Antonia, Octauia genita, in matrimonium daretur, post exercitu flumen Albim transcendit longius penetrata Germania, quam quisquam priorum easque ob res insignia triumphi adeptus est.“ Cf. Cass. Dion. LV, 10a; Suet. Ner. 4. Haec expeditio ante annum post Chr. n. 1 facta est; cf. Cass. Dion. l. c. Quae res cum maximi uisa sit momenti nec fieri potuerit, quin iactatione quadam et ostentatione per Romam totamque Italiam nuntiaretur, neutiquam credi potest Strabonem, quem in ista omni diligentia inquisiuisse patet, nihil de ea comperisse. Hoc si tenemus, certe dubitari non potest, quin Strabo librum VII non post annum post Chr. n. 1 confecerit illosque, quos supra attulimus, locos libro iam dudum confecto addiderit — in iis enim Marcomannorum regni et Germanici Caesaris triumphi mentio fit, quas res in annos post Chr. n. cadere in propatulo est —, sed ita addiderit, ut prioribus non mutatis recentiora quaedam insereret.

Sed uideamus, num, quae ita in uniuersum disputauimus, ea in singulis defendere et persequi possimus, et quaeramus,

possintne illa posterius addita a uerbis scriptoris ita separari, ut cetera per se intellegantur neque quidquam restet, quod requiratur. Hoc fieri posse contendo.

Ac primum quidem in l. VII, 1, 3 facillime additamentum illud e contextu uerborum seiungi potest, ita ut restent haec: *ἐνταῦθα δ᾽ ἐστὶν ὁ Ἑρκύνιος δρυμὸς καὶ τὰ τῶν Σοήβων ἔθνη, τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς, τὰ δ᾽ ἐκτὸς τοῦ δρυμοῦ, ὅμορα τοῖς Γέταις.* Quibuscum uerbis Strabo postea leuiter neque satis accurate aut eleganter coniunxit ea, quae omisimus. Quae non ab initio in libro fuisse constat. Illa Strabonis, quibus regiones trans Albim Oceanoque finitimas plane ignotas esse affirmat, supra attuli. At non multo ante hunc ipsum locum multas gentes trans Albim habitantes dicit, quarum et Aeluaeones Gutones Semnones non procul a mari et Rugii Sibinique[29]) ad ipsum mare incolebant. Credere non possum Strabonem tam contraria inter se conexuisse; immo addidit posteriore demum tempore ea, quae seclusi. Ceterum Maroboduum principatu inter suos occupato Boehaemum pulsis Boiis cepisse et inde finitimos omnes aut bello domuisse aut foederibus ictis sui iuris fecisse circa illud tempus, quo Christus natus est, uerisimillimum uidetur. Cf. Cass. Dion. LV, 10a; Tac. Germ.

29) Libri corruptissima edunt haec (VII, 1, 3): *κατεκτήσατο . . Λουγίους τε, μέγα ἔθνος, καὶ Ζούμους καὶ Γούτωνας καὶ Μουλγίλωνας καὶ Σιβίνους κτλ.* — Nihil est, quod legitur: *Ζούμους, Μουλγίλωνας.* Pro Zumis proponit Zeuss (die Deutschen cet. p. 126) *Βούρους*, Carolus Mueller *Δούνους* (scilicet Lugios Didunios; at Lugii iam antea nominatim leguntur). Cluuer (Germ. ant. III, 36) tentat *Λεμοβίους*, Dommerich (Strabo p. 145) *Θούμους* (Thum, Saxoniae oppidulum) somniat, Muellenhoff maluerit *Αἰλουαίους.* Ad ductus litterarum proxime accedit Wilhelmii *ΡΟΥΓΙΟΥΣ.* Pro *Μουλγίλωνας* — tuetur unus Reichard (Germanien p. 112), quem Dommerich (l. c. p. 143) sequitur, et ad Saxoniae oppidulum „Muegeln“ eos habitasse putat, nominis similitudinem, ut semper fere, secutus — mihi quidem *ΑΙΛΟΥΑΙΩΝΑΣ* restituendum uidetur. Cluuer (III, 31) Zeussio (p. 133) Crameroque annuentibus idem in *Βουργουνδίωνας* mutat, cum Muellenhoff et de Rugiis et de Turcilingis cogitandum esse censeat (non diuersi uidentur, cf. Iord. de reb. Get. 50. 54. 57. Odoacer rex appellatur nunc Rugiorum, nunc Turcilingorum, cf. c. 46. Iidem Ptolemaei *Ῥουτίκλειοι*).

28. 42; Uell. II, 108. Certum est, ei anno post Chr. n. 7, cum exercitu maximo fortissimoque parato gentibus uirisque a Romanis deficientibus perfugium praeberet, bellum inferre diuersis e partibus Tiberium Caesarem constituisse. De quibus rebus cf. Tac. ann. II, 26. 46. 63; Uell. II, 109; Suet. Tib. 9.

In l. VII, 1, 4 etiam euidentius probari potest addita esse libro iam finito haec: *νυνὶ δ' εὐπορώτερον . . . Σουβαττίων.* Quod enim Strabo, postquam enarrauit, quot gentium deuictarum nomina ornauerint triumphum Germanici, pergit: *διέχει δὲ τοῦ Ἄλβιος ὁ Ῥῆνος περὶ τρισχιλίους σταδίους, εἴ τις εὐθυπορούσας ἔχοι τὰς ὁδούς κτλ.*, haec ita proposita nullo modo ferri possunt. Quomodo enim cum antecedentibus cohaereant, ne sagacissimus quidem homo perspexerit. Sed eiectis: *νυνὶ δ' εὐπορώτερον . . Σουβαττίων* oratio aptissime procedit uerbis: *κἂν πλείω δὲ γνώριμα ὑπῆρξεν, εἰ ἐπέτρεπε τοῖς στρατηγοῖς ὁ Σεβαστὸς διαβαίνειν τὸν Ἄλβιν μετιοῦσι τοὺς ἐκεῖσε ἀπανισταμένους*, quibus adiciuntur haec: *διέχει δὲ τοῦ Ἄλβιος ὁ Ῥῆνος περὶ τρισχιλίους σταδίους κτλ.* — Fortasse ut nos sequatur, etiam hoc non neminem impellit, quod in gentium a Germanico per triumphum ductarum enumeratione plures memorantur, quam in l. VII, 1, 3, cum etiam Usipi Subattiique inducantur; ipse hoc urgere noluerim, cum Strabo antea, etsi illos non nominat, tamen dicat: *Καοῦλκοι καὶ Ἀμψάνοι καὶ ἄλλοι πλείους.*

Ut, quae adhuc consecuti sumus, breui comprehendamus, Strabo librum VII ante annum post Chr. n. 1 uel 2 conscripsit. Sed postea nonnulla, quae memoria digna putaret, addidit extremamque libro manum non multo ante annum post Chr. n. 19 imposuit.

Omnino nobis iis, quae inde a pagina 59 fusius disseruimus, comprehensis dicendum est Strabonis de Getarum, Parthorum Armeniorumque, Germanorum rebus testimoniis nos cogi statuere libros I—VII non post annum post Chr. n. 2 confectos esse.

Restat ut, ante quem annum compositi esse non possint, doceamus. Ad quem definiendum maximi sunt momenti, quae

Strabo ipse quasi se excusandi causa, quod, postquam plurimi iique doctissimi uiri de iisdem rebus dixerint, geographica enarrare aggressus sit, iterum ac saepius praedicat. Plus semel enim dicit se multis de rebus melius edoctum quam priores et errores eorum haud paucos detegere et multa adicere posse, de quibus certi quidquam illi nondum compertum habuerint; plane enim eos ignorasse Gallica, Brittannica, Getica, imprimis uero Germanica. Cf. II, 1, 41: *καὶ νῦν δ' εἰρήσθω, ὅτι καὶ Τιμοσθένης καὶ Ἐρατοσθένης καὶ οἱ ἔτι τούτων πρότεροι τελέως ἠγνόουν τά τε Ἰβηρικὰ καὶ τὰ Κελτικά· μυρίῳ δὲ μᾶλλον τὰ Γερμανικά.* II, 5, 12: *μάλιστα δ' οἱ νῦν ἄμεινον ἔχοιεν ἄν τι λέγειν περὶ τῶν κατὰ Βρεττανοὺς καὶ Γερμανούς.* I, 2, 1 cet. Innotuit enim eo demum tempore Germania, quo Romani Rhenum transgressi in ipsos maiorum nostrorum fines bellum inferebant (VII, 1, 4): *γνώριμα δὲ ταῦτα κατέστη τὰ ἔθνη πολεμοῦντα πρὸς Ῥωμαίους.* In expeditionibus igitur Drusi tota Strabonis notitia Germaniae posita est. Atque etiam hoc mihi est persuasum eum iam de Sugambris in Galliam traductis certiorem fuisse factum, cum septimum quidem librum conscriberet. Quod probabile fit, si uerba: *ταύτης δὲ τὰ μὲν εἰς τὴν Κελτικὴν μετήγαγον Ῥωμαῖοι, τὰ δ' ἔφθη μεταστάντα εἰς τὴν ἐν βάθει χώραν, καθάπερ Μαρσοί· λοιποὶ δ' εἰσὶν ὀλίγοι, καὶ τῶν Σουγάμβρων μέρος*, quae quidem artissime inter se cohaerent neque ullo modo diuelli possunt, cum iis comparamus, quae iam saepius attulimus: *γνώριμα δὲ ταῦτα κατέστη τὰ ἔθνη πολεμοῦντα πρὸς Ῥωμαίους, εἶτ' ἐνδιδόντα καὶ πάλιν ἀφιστάμενα ἢ καὶ καταλείποντα τὰς κατοικίας κτλ.* Haec quin inde ab initio in libro fuerint, cum totius de Germaniae locis disputationis quasi fundamentum et principium aperiant, dubitare non licet; de illis igitur idem statuendum erit [30]. At inueniuntur, quae obstare uideantur. Quod enim Strabo primum (VII, 1, 3) Sugambros una cum Chamauis

30) Cf. praeterea, quae de eis Muellenhoff (Zeitschrift für deutsches Alterthum XXIII, p. 33) iudicat: „beide Namen (Marser und Sugambrer) neben einander versetzen recht lebhaft in die Zeit nach der Ausführung der Maassregeln des Tiberius."

Bructerisque inducit[31]) et deinde (VII, 2, 4) addit: *τῶν δὲ Γερμανῶν, ὡς εἶπον, οἱ μὲν προσάρκτιοι παροικοῦσι τῷ ὠκεανῷ, γνωρίζονται δ' ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥήνου λαβόντες τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ Ἄλβιος· τούτων δ' εἰσὶ γνωριμώτατοι Σούγαμβροί τε καὶ Κίμβροι,* haec sane in potentissimam gentem nondum fractam quadrant, non in illam partem eius satis infirmam, cuius in VII, 1, 3 (ineunte) mentio fit[32]). Contraria

31) Strabo neglegentia quadam dicit secundum Oceanum habitasse Sugambros, Chamauos, Bructeros, Chaucos, Calucos, Ampsianos. Ut omittam, quam non uerisimile sit, tot gentes in illo non admodum lato litore incoluisse, de Sugambrorum quidem sedibus, quae illis temporibus fuerint, aliter iudicandum esse Cassius Dio testatur, qui de Drusi expeditionibus referens haec dicit (LIV, 33): *τόν τε Ῥῆνον ἐπεραιώθη καὶ τοὺς Οὐσιπέτας κατεστρέψατο τόν τε Λουπίαν ἔζευξε καὶ ἐς τὴν τῶν Συγάμβρων ἐνέβαλεν.* Collocat igitur eos in meridiana Lupiae fluuii parte, quocum conuenit, quod eodem loco eos finitimos fuisse Chattis docet. Cf. LIV, 20; Tac. ann. II, 26; Suet. Aug. 21. Tib. 9. Hoc certum, neque minus Oceani accolas non fuisse uerisimile est Chamauos, Ampsianos siue iidem sunt atque Angriuarii siue iidem atque Ampsiuarii. Ne Bructeri quidem uidentur ad mare habitasse, cum Frisii quin Strabonis temporibus inter Chaucos et Bructeros incoluerint Oceanique accolae fuerint, nihil sit, cur dubitemus. Cf. Cass. Dion. LIV, 32; Tac. ann. I, 60. IV, 72. 73. Germ. 34 cet. Sic adducimur, ut credamus Strabonem populos, qui in commentariis, quos ipse sequitur, duos ordines effecerint, ita confudisse, ut a Sugambris, infimo prioris ordinis membro, ordiens gentes ad mare locet omnes ultimosque dicat Ampsianos, qui alterum illum ordinem terminauerint. Igitur pro eo, quod nobis offert:

Sugambri Chamaui Bructeri Chauci Caluci Ampsiani,

eum uel magis uel minus definite hoc inuenisse puto:

Bructeri	Chauci
Chamaui	Caluci
Sugambri	Ampsiani.

Sed haec hactenus. Postmodum alio loco, quae ueteres scriptores de maiorum nostrorum sedibus referunt, uno tenore exponere difficultatibusque, quibus laborant, quantum quidem fieri potest, liberare conabor.

32) Cf. Muellenhoffii iudicium (l. c. p. 33): „er hält . . an der Vorstellung fest, die er von seinem Gewährsmanne für die Beschreibung Galliens überkommen oder nach dessen Darstellung sich gebildet hatte, die auch wenn man sie berichtigt und nur als dem Anfange der Kriege des Drusus ganz entsprechend gelten lässt, doch seiner Zeit schon (scilicet anno 20 post Chr.) fast seit einem Menschenalter nicht mehr entsprach."

igitur traduntur et maxime discrepantia, nempe neglegentia quadam Strabonis, qui in hoc libro conscribendo scriptorum de rebus in Germania Druso Tiberioque ducibus gestis commentarios, quos ad diuersa tempora respicientes Sugambrorum gentem nunc potentissimam, nunc in Galliam transductam esse rettulisse in promptu est, secutus diuersa tempora confudit.

De Sugambris igitur in Galliam traiectis Strabo edoctus erat, cum librum VII composuit. At Sugambros anno ante Chr. n. 8 in deditionem acceptos esse notum est. Cf. Cass. Dion. LV, 6; Tac. ann. II, 26; Suet. Aug. 21. Tib. 9. — Ergo post annum ante Chr. n. 8 libros illos confecit. Quocum concordant, quae de Getis uidimus (p. 59), quae scripta sunt post annum ante Chr. n. 10 uel 9. Eodem fere deducimur uerbis Strabonis de porticu Liuiae (V, 3, 8): *πάλιν δ' εἴ τις εἰς τὴν ἀγορὰν παρελθὼν τὴν ἀρχαίαν ἄλλην ἐξ ἄλλης ἴδοι παραβεβλημένην ταύτῃ καὶ βασιλικὰς στοὰς καὶ ναούς, ἴδοι δὲ καὶ τὸ Καπιτώλιον καὶ τὰ. ἐνταῦθα ἔργα καὶ τὰ ἐν τῷ Παλατίῳ καὶ τῷ τῆς Λιβίας περιπάτῳ, ῥᾳδίως ἐκλάθοιτ' ἂν τῶν ἔξωθεν,* cum eam anno ante Chr. n. 7 consecratam esse constet. Cf. Ouid. art. I, 71; Cass. Dion. LV, 8 (*τεμένισμα*)[33]). Denique respicienda sunt, quae in l. II, 5, 33 leguntur: *ἔστι δ' ὥσπερ οἵ τε ἄλλοι δηλοῦσι καὶ δὴ καὶ Γναῖος Πείσων ἡγεμὼν γενόμενος τῆς χώρας διηγεῖτο ἡμῖν κτλ.* Piso, postquam anno ante Chr. n. 7 consul fuit, anno subsequente Hispaniam administrauit; tum demum — certe non ante annum ante Chr. n. 5 — proconsul Africam tenuit illaque de figura Africae cum Strabone communicare potuit. Cf. Tac. ann. III, 12. 13. 16. II, 43; Senec. de ira I, 16, 13. 16, 19.

Unde orsi sumus, eodem reuertimur: Strabo septem priores libros inter annos ante Chr. n. 6 uel 5 et post Chr. n. 2 conscripsit. Sed ante annum post Chr. n. 19 iisdem libris uel emendandis uel supplendis[34]) iterum operam nauauit, postquam

33) Becker, Handbuch der römischen Alterthümer I, p. 342. 343.

34) Addita esse scias etiam ea, quae in l. III, 3, 8 inueniuntur: *ὅ τ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος Τιβέριος τριῶν ταγμάτων στρατιωτικὸν ἐπιστήσας*

decem ceteros libros elaborauit. Nam libros VIII—XVII inter annos post Chr. n. 3 et 18 conscriptos esse opinor. In unum conspectum confero, unde hoc uerisimile fieri mihi uidetur. Ac primum quidem in l. XVI, 2, 46 Herodes, Herodis filius, postquam in inuidiam Imperatoris inciderit, domicilium apud Allobroges collocasse narratur: *οὐ μέντοι εὐτύχησαν οἱ παῖδες, ἀλλ' ἐν αἰτίαις ἐγένοντο, καὶ ὁ μὲν ἐν φυγῇ διετέλει, παρὰ τοῖς Ἀλλόβροξι Γαλάταις λαβὼν οἴκησιν, οἱ δὲ θεραπείᾳ πολλῇ μόλις εὕροντο κάθοδον τετραρχίας ἀποδειχθείσης ἑκατέρῳ.* Quem cum ab Augusto anno post Chr. n. 6 in exsilium eiectum esse Cassius Dio (LV, 27: *ὅ τε Ἡρώδης . . . ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ὑπερωρίσθη*) testetur, illa a Strabone ante annum post Chr. n. 6 edita esse non posse elucet. Deinde duobus locis de Octauiano Augusto ita dicitur, ut eum iam non ad gubernacula rei publicae sedere appareat, dico XVII, 3, 25: *αἱ δ' ἐπαρχίαι διῄρηνται ἄλλοτε μὲν ἄλλως, ἐν δὲ τῷ παρόντι ὡς Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς διέταξεν κτλ.* et XIII, 2, 3: *υἱόν τ' ἀπέλιπε Μάκρον*[35]) *Πομπήϊον, ὃν τῆς Ἀσίας ἐπίτροπον κατέστησέ ποτε Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς καὶ νῦν ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετάζεται τῶν Τιβερίου φίλων.* Cf. Suet. Caes. 56; Stob. flor. 78, 7; anthol. Pal. VII, 219. IX, 28. Quae cum post annum post Chr. n. 14 conscripta esse necesse sit, tum alia accedunt, quibus illos libros non ante annum post Chr. n. 17 uel 18 a Strabone perfectos esse nobis persuadeatur. Ac primum quidem geographus scit Magnesiam, Sardes aliasque Asiae urbes motu terrae grauissimo labefactatas et paene ad interitum redactas cura Tiberii opibus et pecuniis adiutas esse et sustentatas. Cf. XII, 8, 18: *καὶ γὰρ νῦν τὴν Μαγνησίαν τὴν ὑπ' αὐτῷ* (sc. *Σιπύλῳ*) *κατέβαλον*

τοῖς τόποις, τὸ ἀπυδειχθὲν ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος, οὐ μόνον εἰρηνικοὺς, ἀλλὰ καὶ πολιτικοὺς ἤδη τινὰς αὐτῶν ἀπεργασάμενος τυγχάνει. De re cf. Tac. ann. IV, 5. — Nescio an idem iudicandum sit de illis notissimis (IV, 6, 9): *ὥστ' ἤδη τρίτον καὶ τριακοστὸν ἔτος ἐστὶν, ἐξ οὗ καθ' ἡσυχίαν ὄντες ἀπευτακτοῦσι τοὺς φόρους,* quae Sieuers anno post Chr. n. 17, Niese (l. c. p. 32) anno post Chr. n. 18 scripta esse censet. Hoc Forbiger (I, p. 306) monet, sed forsitan mutatio numerorum sufficiat.

35) Cf. Meineke, uindiciarum Strab. lib. p. 213. 214.

σεισμοὶ, ἡνίκα καὶ Σάρδεις καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἐπιφανεστάτας κατὰ πολλὰ μέρη διελυμήναντο· ἐπηνώρθωσε δ' ὁ ἡγεμὼν χρήματα ἐπιδούς et XIII, 4, 8: (*Σάρδεις*) *ἡ πόλις . . νεωστὶ ὑπὸ σεισμῶν ἀπέβαλε πολλὴν τῆς κατοικίας· ἡ δὲ τοῦ Τιβερίου πρόνοια τοῦ καθ' ἡμᾶς ἡγεμόνος καὶ ταύτην καὶ τῶν ἄλλων συχνὰς ἀνέλαβε ταῖς εὐεργεσίαις, ὅσαι περὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐκοινώνησαν τοῦ αὐτοῦ πάθους.* At anno post Chr. n. 17 illas urbes terrae motibus conquassatas esse et conuulsas a Tacito docemur (ann. II, 47). Deinde Strabo l. XII, 1, 4 eo tempore conscripsit, quo et Archelaus, Cappadociae rex, uitae propter inuidiam Tiberii pertaesus sibi ipse mortem consciuerat neque Cappadociae res iam ordinatae erant et constitutae: *τῆς δὲ μεγάλης Καππαδοκίας νῦν μὲν οὐκ ἴσμεν πω τὴν διάταξιν· τελευτήσαντος γὰρ τὸν βίον Ἀρχελάου τοῦ βασιλεύσαντος ἔγνω Καῖσάρ τε καὶ ἡ σύγκλητος ἐπαρχίαν εἶναι Ῥωμαίων αὐτήν,* scilicet anno post Chr. n. 17 exeunte uel ineunte 18. Anno enim post Chr. n. 18 ineunte in formam prouinciae Cappadoces Germanicus redegit. Cf. Tac. ann. II, 42. 56. Denique quae XII, 3, 29 leguntur: *δυεῖν δ' ἐκ τοῦ Πολέμωνος ὄντων υἱῶν καὶ θυγατρὸς ἡ μὲν ἐδόθη Κότυϊ τῷ Σαπαίῳ, δολοφονηθέντος δὲ ἐχήρευσε παῖδας ἔχουσα ἐξ αὐτοῦ· δυναστεύει δ' ὁ πρεσβύτατος αὐτῶν,* ante annum post Chr. n. 18 composita esse non possunt. Hoc enim demum anno Cotye mortuo Thracia inter liberos Cotyis diuisa est. Cf. Tac. ann. II, 66. 67. III, 38. IV, 5; Cass. Dion. LIX, 12.

Post annum post Chr. n. 18 utrum ad alia studia Strabo se contulerit an ex diuturno labore quieti se dederit, diiudicare nolo. A geographicis quidem iterum recensendis se auertit. Cappadoces enim in formam prouinciae redactos ignorat; nihil dicit de Germanici (VI, 4, 2; Tac. ann. II, 72) Arminiique (VII, 1, 4; Tac. ann. II, 88) morte, nihil de Marobodui ruina (VII, 1, 3; Tac. ann. II, 44—46. 62. 63); Aegiumque et Cibyram anno post Chr. n. 23 motu terrae labefactatas esse non memorat (VIII, 7, 5. XIII, 4, 15. XIV, 3, 3; Tac. ann. IV, 13).

Neque tamen eum in studiis plane obmutescere coëgit senectus. Post annum enim post Chr. n. 23, quae inde ab anno

18 factae erant commutationes in aliis additamentis enarrare et legentibus proponere aggressus de Iubae morte (XVII, 3, 7. 3, 25) nonnulla addidit[36]), at ceteris libris plura adiungere omisit prohibitus uidelicet morte, quam annum nonagesimum egressus obiit.

---

36) Iubam mortuum esse anno post Chr. n. 21 assentientibus Forbigero (I, p. 303) et Hasenmuellero (p. 21) confidenter Grosskurd (p. XVI) contendit; de anno post Chr. n. 19 Belley (hist. de l'acad. des inscript. et belles-lettres tom. XXXVIII, p. 102. 103) et Visconti (icon. Gr. III, p. 270—73), de anno post Chr. n. 17 Nipperdey cogitant. At aptis argumentis opiniones eorum non confirmantur. Nummis eo adducimur, ut Iubae anno 23 Ptolemaeum successisse dicamus. Hoc euidentissime a Muellero (numismatique de l'ancienne Afrique III, 103—37) demonstratum est, ita ut in sententia eius acquiescendum esse uideatur. Cui quae Niese (l. c. p. 35. 36. n.) opponere nisus est, nullo iure allata esse nuperrime Ruehl (Fleckeis. ann. 1878, p. 542—44) bene ostendit totamque quaestionem iterum diligenter recensuit.